

VIGNETTEN_

Alledaagse verhalen over een goed leven van mensen in kwetsbare omstandigheden

Gemeente Beuningen & Heumen

Annica Brummel

Erik Jansen

Jessy Berkvens

Joris Leenders

6 april 2022

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	4
1.1 Aanleiding	4
1.2 POM model	5
1.3 Vignetten	8
2 VIGNETTYPE 1: ROGIER	9
2.1 Persoon	9
2.2 Omgeving	9
2.3 Visuele weergave	9
2.4 Voorbeelden van realistische mogelijkheden	10
2.5 Mechanismen	10
3 VIGNETTYPE 1 ELLEN	11
3.1 Persoon	11
3.2 Omgeving	11
3.3 Visuele weergave	11
3.4 Voorbeelden van realistische mogelijkheden	12
3.5 Mechanismen	12
4 VIGNETTYPE 2: AHMED	13
4.1 Persoon	13
4.2 Omgeving	13
4.3 Visuele weergave	13
4.4 Voorbeelden van beperkte persoonlijke mogelijkheden	14
4.5 Mechanismen	14
5 VIGNETTYPE 3: FIEKE	15
5.1 Persoon	15
5.2 Omgeving	15
5.3 Visuele weergave	15
5.4 Voorbeelden van (beperkte) realistische mogelijkheden	16
5.5 Mechanismen	16
6 VIGNETTYPE 4: MELI	17
6.1 Persoon	17
6.2 Omgeving	17

6.3	Visuele weergave.....	17
6.4	Voorbeelden van (beperkte) realistische mogelijkheden.....	18
6.5	Mechanismen.....	18
7	VIGNETTYPE 4: PAUL.....	19
7.1	Persoon.....	19
7.2	Omgeving.....	19
7.3	Visuele weergave.....	19
7.4	Voorbeelden van (beperkte) realistische mogelijkheden.....	20
7.5	Mechanismen.....	20
8	MEERWAARDE VOOR DE PRAKTIJK.....	21
8.1	Reflectie op de uitkomsten; Spiegelsessie.....	21
8.2	Meerwaarde voor het sociaal domein.....	23
	BRONNEN.....	24
	BIJLAGE 1; OVERZICHT ONDERZOEK IN DE WAR OVER VERWARDHEID.....	25

INLEIDING

1.1 Aanleiding

Op verschillende gebieden in de samenleving is er steeds meer aandacht voor mensen in kwetsbare omstandigheden. Dat wil zeggen: er wordt steeds meer erkend dat kwetsbaarheid vaak niet op het conto van individuele personen kan worden geschreven, maar dat het de omstandigheden zijn die mensen kwetsbaar maken. Dit zien we terug op het gebied van vorming van (sociaal) beleid, zoals rond de ambulantisering van de zorg of de aandacht voor de ondersteuning van de sociale basis, in de werkpraktijken van sociale- en welzijnsprofessionals, zoals bij het ontwikkelen van verschillende omgevingen sensitieve en systeemgerichte aanpakken, en in het publieke debat, zoals dat rond het verschijnsel van personen met verward gedrag. Maar over welke personen hebben we het dan precies? En wat zijn dan die omstandigheden die maken dat mensen kwetsbaar worden of zijn? En welke mechanismen kunnen we dan terugzien in de verschillende contexten en levensomstandigheden van deze mensen?

De gemeenten Heumen en Beuningen vonden elkaar in de behoefte om beter zicht te krijgen op de diversiteit van mensen met een psychische kwetsbaarheid en een extra zorg- en ondersteuningsbehoefte. Diversiteit heeft hierbij niet alleen betrekking op de persoonlijke kenmerken, maar ook op de context en de directe omgeving van de persoon, zoals de buurt waar iemand woont.

In het project 'In de war over verwardheid' zijn twee sporen gevolgd; een spoor gebaseerd op kwantitatieve gegevens en een spoor gebaseerd op kwalitatieve gegevens (voor een uitgebreid overzicht van het project: zie bijlage 1). Voor het eerste spoor is door de Arrangementenmonitor een dashboard ontwikkeld om zicht te krijgen op verschillen tussen buurten. Dit dashboard laat een verzameling van gegevens uit verschillende relevante publieke gegevensbronnen zien die betrekking hebben op de betreffende wijk, buurt of gemeente. Daarmee ontstaat een visueel overzichtelijk data gebaseerd beeld van omgevings- en populatiekenmerken.

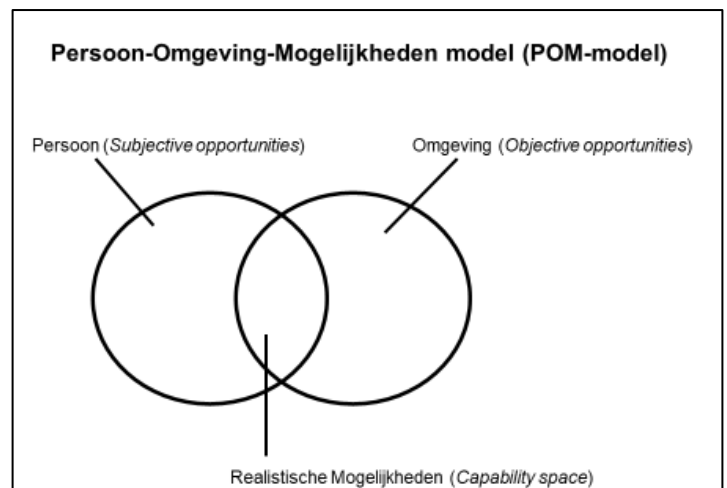
Voor het tweede spoor zijn interviews gehouden met 18 inwoners uit Heumen en Beuningen, waarbij verhalen zijn opgehaald met behulp van het gespreksinstrument Capability Cards. Deze Capability Cards vormen een set kaarten die is ontwikkeld in samenwerking met welzijnsorganisatie Bindkracht10 en studenten. Elk van de kaarten vertegenwoordigt een waardevol aspect of cluster van waardevolle mogelijkheden van menselijk leven, een zogeheten capability, gebaseerd op de centrale capabilities van Martha Nussbaum (Jansen et al., 2018; Nussbaum, 2011). Door respondenten te laten kiezen uit de kaarten en bij de gekozen kaarten te vertellen wat hen daarover bezig houdt ontstaat een verzameling verhalen (narratieven) die inzicht geeft in het perspectief van binnenuit van de geïnterviewden.

De uitkomsten van beide sporen zijn voorgelegd in een spiegelsessie met verschillende stakeholders uit beide gemeenten, met als doel deze te toetsen en in gesprek te gaan over de huidige inzet en het beleid voor mensen in kwetsbare omstandigheden.

In deze rapportage delen we enkel de uitkomsten van het kwalitatieve spoor. Deze zijn beschreven in vignetten, oftewel geanonimiseerde verhalen over de persoon in interactie met de omgeving. We onderscheiden vier vignetttypen gebaseerd op het zogeheten Persoon-Omgeving-Mogelijkheden model (POM model). In dit eerste hoofdstuk staan we stil dit POM model en zetten we uiteen hoe we tot de beschrijving van de vignetten zijn gekomen. In de hoofdstukken daarna worden de zes vignetten beschreven. In het laatste hoofdstuk staan we stil bij de meerwaarde van deze benadering voor de praktijk, mede gebaseerd op de spiegelsessie.

1.2 POM model

Het POM model is gebaseerd op de capability benadering (Nussbaum, 2011; Sen, 1999; Tirions et al., 2018) en is ontwikkeld voor dit project. Het basisidee is dat een **persoon** bepaalde mogelijkheden voor zichzelf (in gedachten) kan hebben, zoals zijn dromen, levensdoelen, waardevolle activiteiten, etc. Dit past bij de capability benadering omdat deze benadering onder meer draait om het vergroten van keuzevrijheid (Nussbaum, 2011). Dat wordt weergegeven in de linker cirkel van de figuur hiernaast.

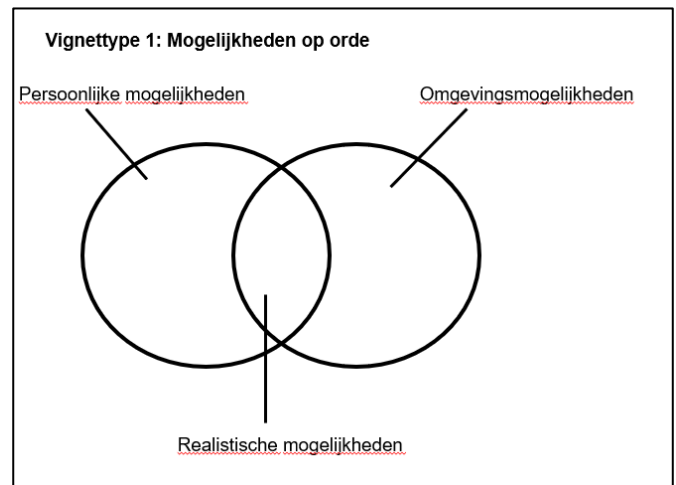

Tegelijkertijd biedt de **omgeving** allerlei mogelijkheden waarvan sommige relevant zijn voor de persoon, maar niet allemaal. De omgeving biedt immers doorgaans meer realistische opties dan je zelf belangrijk vindt (je kunt van alles doen, maar je zult zelf niet alles wat ook daadwerkelijk kan even waardevol of leuk vinden in het licht van je eigen levensdoelen). Dat zie je in de rechter cirkel in de figuur.

Die mogelijkheden die jij als persoon waardevol vindt én die daadwerkelijk mogelijk zijn in de omgeving waarin je verkeert, bevinden zich in de overlap van de twee cirkels en die staan eigenlijk voor het geheel aan **realistische mogelijkheden** dat jij als mens hebt (met een technisch woord: je *capability*-ruimte). Als het middengebied redelijk in omvang is, dat wil zeggen als je voldoende realistische (keuze)mogelijkheden hebt die ook passen bij hoe jij je leven zou willen leiden, dan heeft de persoon een redelijke mate van handelingsvermogen en daarmee van mogelijkheden om welzijn voor jezelf te realiseren.

Vignettetype 1: Mogelijkheden op orde

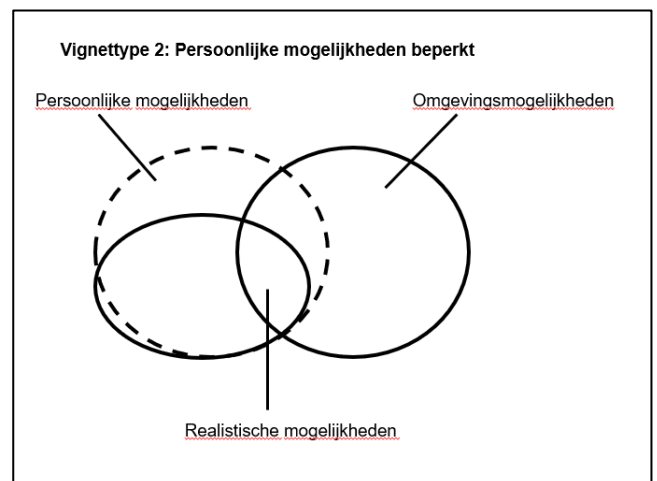
Bovenstaand POM model kunnen we gebruiken om verder mee te redeneren. We kunnen dan onderscheid maken tussen verschillende soorten van beperkingen waar iemand mee te maken kan krijgen. Het gaat dan om **beperkingen in mogelijkheden**. Deze verschillende soorten noemen we *vignettypen*. Als er geen noemenswaardige beperkingen zijn in je persoonlijke mogelijkheden, en ook geen beperkingen in de mogelijkheden die de omgeving je biedt dan kun je stellen dat er sprake is van een duidelijke balans. Dit vignettetype 1 wordt weergegeven in de figuur hiernaast.

Natuurlijk, iedereen heeft dromen die je nooit zult realiseren, en natuurlijk, niet alles wat in je omgeving mogelijk is, is ook voor jou van waarde. Maar dat wat je belangrijk vindt voor jezelf kun je redelijkerwijs ook realiseren in de omgeving waarin je verkeert.

Vignettetype 2: Persoonlijke mogelijkheden beperkt

Het kan echter ook zijn dat jij als persoon met beperkingen in je mogelijkheden te maken krijgt. Bijvoorbeeld omdat je vanuit je persoonskenmerken op een **fysieke of mentale manier minder mogelijkheden** hebt dan een ander (zie figuur hiernaast). Denk hierbij aan een *lichamelijke* handicap die ervoor zorgt dat bepaalde activiteiten niet voor jou beschikbaar zijn, zoals naar de stad gaan en winkelen als je slecht ter been of afhankelijk van een scootmobiel bent, of je weg niet kunt vinden omdat je slecht ziet.

Maar het kan ook zijn dat je jezelf *mentaal* beperkt, bijvoorbeeld als je je minderwaardig voelt aan een ander en je daardoor niet deelneemt aan openbare activiteiten, of omdat je voelt dat 'normaal' functioneren voor iemand met jouw beperking niet is weggelegd. Je maakt dan dus andere keuzes dan je zou maken als je je niet beperkt voelde, want je bent eerder geneigd om je eerder dromen als irreeël te ervaren.

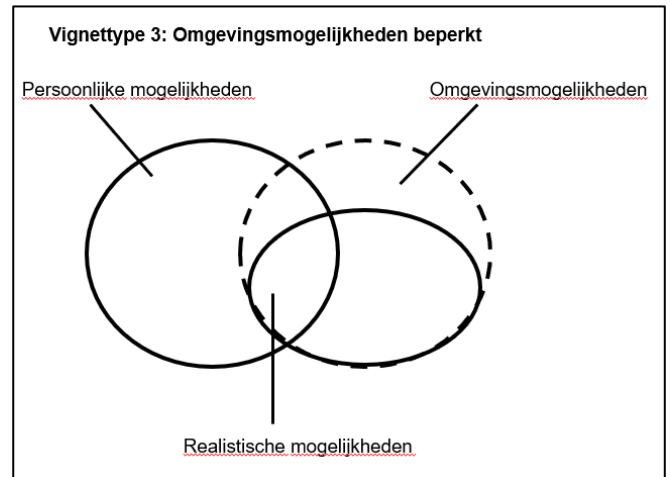
In deze gevallen raken jouw mogelijkheden als persoon dus beperkt en wordt de linker cirkel dus kleiner. Als de omgevingsmogelijkheden in principe op orde zijn dan, nemen je realistische mogelijkheden nog steeds af (het middengebied wordt kleiner). Dit noemen we **vignettetype 2**.

(Individuele) ondersteuning zou helpend kunnen zijn, waarbij vergroting van competentie gestimuleerd wordt en iemand zich sterker gaat voelen. Een persoon kan de linker-cirkel vergroten om het

middengebied weer op orde te krijgen. Denk daarbij aan het aanbieden van trainingen, coaching of andere vormen waarbij gewerkt wordt aan jouw ontwikkeling.

Vignettetype 3: Omgevingsmogelijkheden beperkt

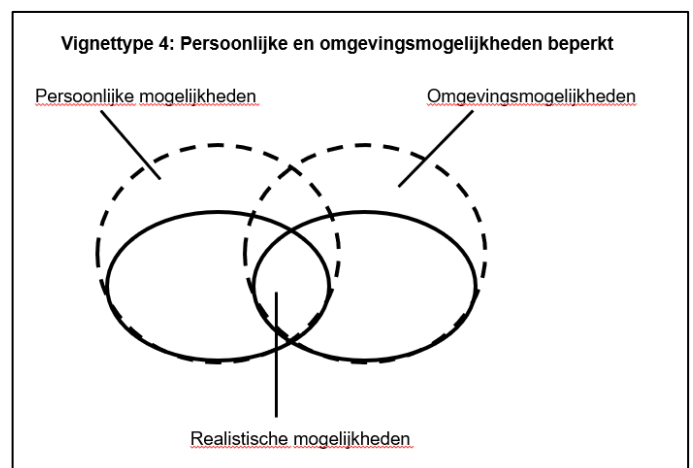
Het kan ook zijn dat de persoonlijke mogelijkheden op orde zijn, maar dat juist de **mogelijkheden in de omgeving beperkt** worden, bijvoorbeeld omdat er geen goede voorzieningen zijn of omdat wetgeving je mogelijkheden beperkt (zie de figuur hiernaast). Maar denk ook aan dat je door omstandigheden gedwongen wordt om buitensporig veel aandacht, tijd en geld te steken in een basale behoefte, zoals bijvoorbeeld bij energiearmoede (stijgende energieprijzen doen een steeds groter beslag op je besteedbare inkomen). Ook dan wordt het middengebied kleiner en raak je dus beperkt in je realistische mogelijkheden om het leven te leiden dat je waardevol vindt.

Vanuit het sociaal domein zou een sociaal werker dan iets kunnen doen aan het bieden van nieuwe of beter beschikbare/toegankelijke voorzieningen, zoals het organiseren van betekenisvolle ontmoetingsplekken of gemeenschapsactiviteiten. Of aan het instellen van ondersteuningsregelingen. In ieder geval is het belangrijk om te verkennen wat in iemands omgeving kan gebeuren om tot **vergroting van realistische mogelijkheden** te komen. Dit noemen we **Vignettetype 3**.

Vignettetype 4: Persoonlijke en omgevingsmogelijkheden beperkt

Het laatste **vignettetype 4** betreft een situatie waarin zowel beperkingen in de persoonlijke mogelijkheden optreden, als ook beperkingen in de omgeving (zie figuur hiernaast). Het aantal realistische mogelijkheden wordt dan vanuit twee kanten beperkt. In de praktijk zal dit vaak voorkomen, omdat sociale problematiek vaak een samenspel is van enerzijds individuele beperkingen of afwijkend functioneren en anderzijds van het ontbreken van de juiste ondersteuningsmogelijkheden vanuit de situatie of context. Dit is bijvoorbeeld het geval bij inclusief werk en re-integratie (Dortmans et al., 2021) of bij inclusie van kwetsbare burgers in wijken (Brummel, 2017).

Dit vignettetype vraagt om sociaal handelen door een combinatie van werken aan het vergroten van competentie of vaardigheden van de persoon als ook het werken aan verbeteringen in de sfeer van voorzieningen of diensten in de omgeving.

1.3 Vignetten

Aan de hand van het POM model hebben we uitgelegd hoe de vier verschillende typen vignetten tot stand zijn gekomen. Alle 18 interviews zijn getranscribeerd, gecodeerd en vervolgens ingedeeld in een van de vier vignetttypen. De meeste respondenten leverden een vignettetype 1 of 4 op. Om recht te doen aan de verschillende verhaallijnen hebben we besloten om van deze twee vignetttypen elk twee verhalen te reconstrueren. Voor vignettetype 1 zijn dat Rogier en Ellen en voor vignettetype 4 zijn dat Meli en Paul.

Per vignet vertellen we het verhaal aan de hand van de **persoon** en diens beleving van de **omgeving**. De mogelijkheden van de persoon en de omgeving worden zichtbaar in een **visuele weergave** gebaseerd op het POM model. Daarna staan we stil bij **realistische mogelijkheden** in de casus aan de hand van twee relevante Capability Cards en illustreren we de betekenis van deze Cards met citaten uit de interviews. Tot slot lichten we **mechanismen** in de interacties tussen persoon en de omgeving toe. Deze mechanismen geven bijvoorbeeld inzicht in de complexiteit van processen van uitsluiting en zijn beschreven aan de hand van concepten uit de capability approach.

2 VIGNETTYPE 1: ROGIER

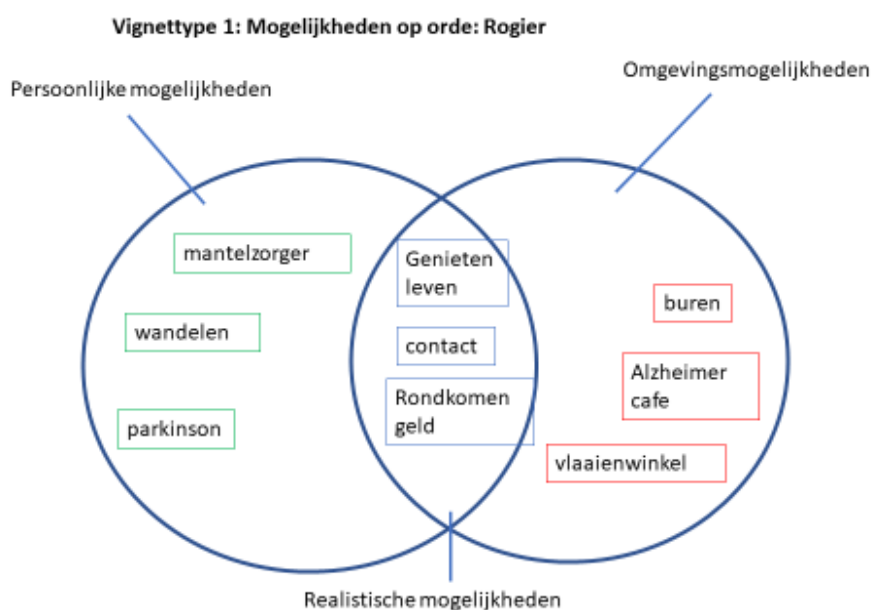
2.1 Persoon

Rogier is een man van 72 jaar en heeft altijd een goed leven gehad. In de jaren 70 waren er momenten dat hij en zijn vrouw Truus moeilijk rond konden komen met geld. Het zorgde voor stress en ruzies. Toen Truus ging werken verdwenen deze geldproblemen. Rogier en Truus zijn nu met pensioen en allebei ziek. Rogier heeft Parkinson en Truus heeft Alzheimer. Rogier is mantelzorger voor zijn vrouw, die toch wel snel achteruit gaat. Rogier voelt zich krachtig, maar hij ervaart de toekomst als onzeker en instabiel.

2.2 Omgeving

Rogier heeft een mooi huis en hij is een bekende in de buurt. Zijn burens hebben een sleutel van zijn huis en vice versa. Rogier ontmoet ook veel bekenden bij de vlaaienwinkel. Als Truus bij de dagbesteding is, wandelt hij naar de vlaaienwinkel om koffie te drinken en gezellig te ouwehoeren. Rogier bezoekt ook het Alzheimercafé, waar hij waardevol contact heeft met andere mantelzorgers. De kinderen wonen ver weg. Het contact met mensen in de buurt en de vlaaienwinkel bieden hem afleiding. De eigenaar vraagt altijd hoe het met Truus gaat.

2.3 Visuele weergave

2.4 Voorbeelden van realistische mogelijkheden

Rondkomen met geld

Zijn levensstandaard is in de loop van de jaren verbeterd. Omdat Rogier weet wat het betekent om in armoede te leven geniet hij nu bewust van de dingen die hij kan ondernemen, zoals koffie drinken bij de vlaaienwinkel. Het geeft hem een gevoel van vrijheid.

“Ja en ik heb de vrijheid als ik ergens een keer zin in heb, gewoon te stoppen en dan loop ik hier heen. Een bakje cappuccino erbij en er is altijd wel iemand om mee te praten. Dus dat is een stukje genieten van het leven. Dingen die je kunt doen, ook wel weer belangrijk dat je de financiële ruimte daarvoor hebt.”

Genieten van het leven

Rogier geniet op verschillende manier van het leven, ook al is dat niet meer zo vanzelfsprekend sinds hij en Truus ziek zijn. Rogier haalt voldoening uit het zorgen voor zijn vrouw, maar de mantelzorg vraagt steeds meer van Rogier. Door de dagbesteding en hulpsystemen in huis (domotica/zorgtechnologie) heeft Rogier ruimte om meer dan alleen mantelzorger te zijn. Het genieten van het leven, zoals het sociaal contact bij de vlaaienwinkel zorgt voor ontspanning en afleiding.

“Ik ga hier vaak ‘s morgens zitten en ‘s middags even. En met een van die praten of een ander. En weet je wat het is, ze vragen elke dag; hoe is het met je vrouw? Ja, dat ze je in de groep opnemen.”

2.5 Mechanismen

Fertile functionings: het rijke sociale netwerk dat Rogier heeft kun je zien als een factor die een positieve invloed heeft op meerdere capabilities. Dit is een zogeheten *fertile functioning* (Wolff & de-Shalit, 2007): een aspect van het persoonlijk functioneren dat vruchtbaar is voor andere aspecten. Het sociaal netwerk is van waarde op zich, maar helpt Rogier ook om zijn taak als mantelzorger in te vullen. Daarnaast speelt het sociaal netwerk een rol bij het genieten van het leven, zoals samen koffie drinken bij de vlaaienwinkel. En het sociaal netwerk in de buurt draagt er aan bij dat hij zich thuis voelt, maar waar hij ook een beroep kan doen als dat nodig is.

3 VIGNETTYPE 1 ELLEN

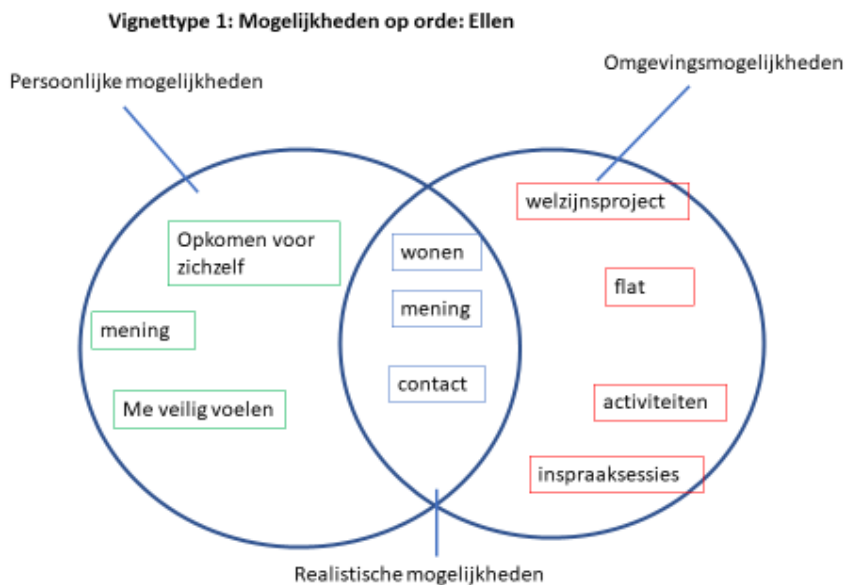
3.1 Persoon

Ellen is een vrouw van 62 en heeft een leven achter de rug dat niet altijd gemakkelijk is geweest. Ze heeft te maken gehad met angst en haar omgeving heeft ze een lange tijd als onveilig ervaren. Ellen had daardoor grote moeite om voor zichzelf op te komen en ze was bang om verkeerde dingen te zeggen. Dat gevoel heeft Ellen nu nog maar heel minimaal.

3.2 Omgeving

Ellen voelt zich op dit moment goed en is actief in de buurt. Ze is vrijwilliger bij een welzijnsproject, bezoekt regelmatig het koffie uurtje en laat haar mening horen bij buurtsessies van de gemeente. Ze woont fijn in haar flat en het sociale contact is prettig. Ze kent een deel van de mensen via de activiteiten in de buurt. Ze merkt wel dat de diversiteit van bewoners toeneemt. Er komen steeds meer jonge mensen wonen en mensen die de Nederlandse taal niet goed beheersen.

3.3 Visuele weergave

3.4 Voorbeelden van realistische mogelijkheden

Mijn mening laten horen

Ellen is trots dat het haar lukt om haar mening te geven. Zelfs in het openbaar, zoals tijdens buurtsessies van de gemeente. Soms kunnen 'oude mechanismen' de kop op kunnen steken. Dan ervaart Ellen gevoel van angst, maar dat is gelukkig minimaal. Het stimuleert haar om zichzelf verder te ontwikkelen, bijvoorbeeld via werk.

“Ik heb rond mijn 50ste pas geleerd om presentaties te geven. En dan denk ik, hartstikke mooi om daar achter te komen. Toen ik 30 was had ik zoiets van, doe maar een kuil graven, ik spring er wel in en gaan jullie maar verder. Dus ik zoek een baan of iets waar ik mezelf iets meer kan ontdekken en iets kan ontwikkelen, dat vind ik belangrijk.”

Wonen zoals ik wil

Ellen woont in een flat en is tevreden over haar woonsituatie. Ze haalt een positief gevoel uit begroetingen met flatbewoners. In de flat is de groep mensen die er woont meer divers dan voorheen. Ellen vindt de diversiteit positief, alleen vindt ze het lastig om mensen aan te spreken bij overlast van geluid. Het is voor haar niet nodig om hier actie op te ondernemen. De veranderende samenstelling van mensen in haar omgeving leidt bij Ellen tot zorgen over de toekomst. Niet alleen vanwege geluidsoverlast, maar ook voor sociale begroetingen. Blijft dit nog bestaan in de toekomst?

“Af en toe, en dat las ik gister in de krant, in de gemeente moet veel meer psychiatrische patiënten opvangen worden. Wat is het meest mogelijke? Die huizen zijn klein, vrij goedkoop. En je krijgt ze er maar bij. We hebben er ook 1 bij zitten die loopt met een zwembroek op het balkon. Ja dat soort types zitten er ook bij. Net als 1 die 's nachts (of ja dat doet ie nu niet meer) de muziek keihard zet.”

3.5 Mechanismen

Capability onzekerheid: de samenstelling van de wijk verandert, durft ze mensen nog wel aan te spreken? Er is onzekerheid of ze capabilities die nu binnen haar bereik liggen zoals 'wonen zoals ik wil' en 'contact hebben andere mensen' in de toekomst ook realistisch blijven. Dit wordt in de literatuur capability insecurity genoemd (Wolff & de-Shalit, 2007). Het kan tot gevolg hebben dat Ellen op basis van deze onzekerheid keuzes gaat maken die niet direct in haar belang lijken, zoals zich terugtrekken of mensen niet meer aanspreken, wat impact heeft op haar eigen kwaliteit van leven. Echter, ze anticipeert daarmee wel op een volstrekt rationele wijze op toekomstige ontwikkelingen.

4 VIGNETTYPE 2: AHMED

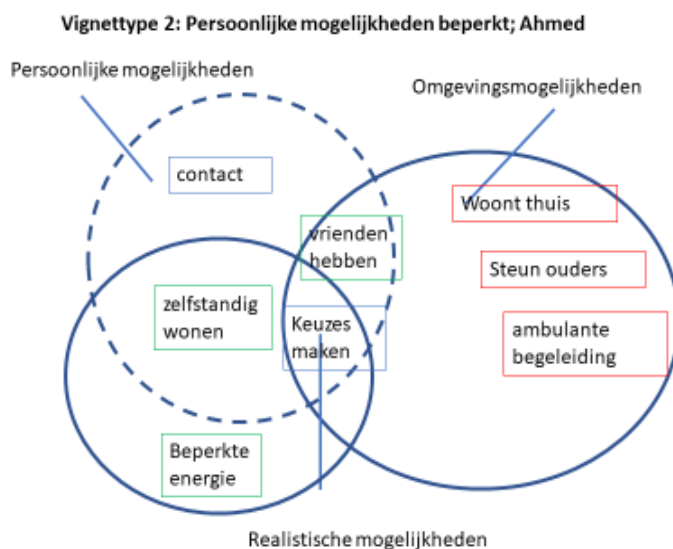
4.1 Persoon

Ahmed is een jongeman van 20 jaar. Hij heeft als kind een ongeluk gehad waar hij een Niet Aangeboren Hersenletsel aan over heeft gehouden. Ahmed heeft moeite om zich te concentreren, geluidsprikkels te verwerken en taken zelfstandig uit te voeren. Hij weet zelf inmiddels wat hij aan kan en hoe hij zijn dag moet inrichten om niet overprikkeld te raken. Hij zou graag meer energie hebben en een zo zelfstandig mogelijk leven leiden. Ahmed hecht veel waarde aan zijn geloof en cultuur.

4.2 Omgeving

Ahmed vindt het moeilijk om vriendschappen te onderhouden. Het contact maken lukt wel, maar het ontbreekt aan energie om steeds weer contact aan te gaan. Ahmed woont nog bij zijn ouders. Hij komt uit een cultuur waarbij het belangrijk is om naar je ouders om te kijken, hij heeft een goede band met hen. Ahmed overweegt om beschermd te gaan wonen. Hij merkt dat hij het nodig heeft om gestimuleerd en beschermd te worden, een rol die zijn moeder nu vooral vervult. Daarnaast krijgt hij hiervoor ambulante begeleiding. Hij is nog niet zover dat hij een definitieve keuze over zijn woonsituatie kan maken.

4.3 Visuele weergave

4.4 Voorbeelden van beperkte persoonlijke mogelijkheden

Contact hebben met andere mensen

Ahmed verlangt ernaar om vrienden te hebben. Hij maakt makkelijk contact met mensen, mensen groeten hem op straat. Maar voor een vriendschap is het belangrijk om contact te onderhouden. Leefijdsgenoten ontmoeten vrienden bij het sporten of gaan samen naar de bioscoop. Dat lukt Ahmed niet vanwege de beperkte energie. Dat vindt hij lastig want vrienden kunnen hem ook helpen om zo zelfstandig als mogelijk te wonen.

“Vrienden vinden is moeilijk. Ik kan niet zomaar vragen ‘wil je mijn vriend zijn?’. Zo werkt niet. Ik kan ook moeilijk dingen afspreken. Als iemand bijvoorbeeld volgende week iets wil doen dan weet ik niet of ik dat wel kan. Of ik de energie heb. Ik heb die rust gewoon nodig.”

Eigen keuzes maken

Het liefste zou Ahmed zelfstandig wonen, maar hij realiseert zich dat dat op dit moment in zijn leven niet haalbaar is. Hij wil het ouderlijk huis verlaten, maar zijn ouders zouden het liefste willen dat hij thuis blijft wonen. Hij voelt zich loyaal aan zijn ouders, maar wil ook eigen keuzes maken. Hij is bekend met woonvormen die passend zijn voor hem. Het valt hem zwaar om tot een definitief besluit te komen en zou graag vrienden hebben met wie hij dit kan bespreken.

“Bij de opname zeiden ze dat het goed voor mij is om begeleid te gaan wonen. Ik heb dat advies niet aangenomen. Een tijd terug zei een begeleider dat ook weer tegen mij, en ik heb het weer niet aangenomen. Nu denk ik wel eens, misschien waren die adviezen toch niet zo gek. Je bent maar alleen he.”

4.5 Mechanismen

Dubbele achterstand: Om zo zelfstandig als mogelijk te kunnen wonen heeft Ahmed steun van een sociaal netwerk nodig (hij heeft dat waarschijnlijk meer nodig dan mensen zonder een beperking). Maar het kost hem meer energie vanwege zijn beperking om sociale contacten te onderhouden. Hiermee ervaart hij een dubbele achterstand (*double deprivation*; Sen, 2001).

5 VIGNETTYPE 3: FIEKE

5.1 Persoon

Fieke is een vrouw van 35 jaar. Ze is bewust bezig met voeding. Zo kan ze een steentje bijdragen aan een duurzame wereld. Fieke kampt met gewichtsschommelingen en een laag zelfbeeld. Sinds ze gekozen heeft voor een veganistische leefstijl heeft ze een stabiel gewicht en zit ze beter in haar vel.

5.2 Omgeving

Fieke zou iets willen betekenen voor anderen door de voordelen van een veganistische leefstijl te delen. Ook zou ze graag andere vrouwen ontmoeten die worstelen met hun gewicht en zelfbeeld. Ze weet niet hoe ze in contact kan komen met gelijkgestemden. Haar buurtgenoten begrijpen haar niet, die hebben nogal bekrompen opvattingen. Ze mist aansluiting en voelt zich daardoor vaak eenzaam. Er is een biologische winkel, waar ze haar dagelijkse boodschappen kan doen. Uit eten gaan in het dorp is lastig, er zijn geen plekken waar je veganistisch kan eten.

5.3 Visuele weergave

5.4 Voorbeelden van (beperkte) realistische mogelijkheden

Gezond eten heeft voor Fieke een grote betekenis in haar leven. Ze ervaart de invloed op haar eigen lichaam en gezondheid en ziet ook een diepere maatschappelijke betekenis. Fieke ervaart geen steun en herkenning in haar omgeving. Ze vindt geen aansluiting voor haar persoonlijke ontwikkeling. Sociale activiteiten zoals uit eten gaan vormen ook een belemmering.

Fieke zou anderen graag inspireren en op weg helpen door bewustzijn te ontwikkelen over de voedselindustrie. Hiervoor vindt ze het wel nodig om eerst aansluiting te hebben met mensen, want ze wil niets opdringen. Er zijn geen groepen waar ze zich bij aan kan sluiten en ze weet niet hoe ze in contact kan komen met gelijkgestemden.

“Nou er is een beetje zo’n stereotype van oh dan ben je zo’n vervelend persoon als veganist bijvoorbeeld. En ik heb het gevoel dat heel veel dingen gewoon niet bekend zijn dat, en ik vind dan wel mooi om bijvoorbeeld gewoon feiten te kunnen vertellen aan mensen en ja eigenlijk gewoon beetje mening laten horen zonder dat gelijk helemaal als zo’n bepaald persoon wordt gezien. Ik zou er niet over durven te beginnen of zo als ik iemand hier net ontmoet.”

5.5 Mechanismen

Omgevingsconversie factoren: Het ontbreekt aan mogelijkheden in de omgeving, waardoor Fieke niet in staat is om te realiseren wat ze waardevol vindt. Het gaat niet alleen over uit eten kunnen gaan, maar ook over een groep van lotgenoten en het inzetten van haar kennis om via veganistisch eten bij te dragen aan een duurzame beweging. Dit zijn factoren die haar mogelijkheden om haar wensen om te zetten in daadwerkelijk functioneren in dit geval negatief beïnvloeden. Dit noemen we conversiefactoren (Robeyns, 2017).

6 VIGNETTYPE 4: MELI

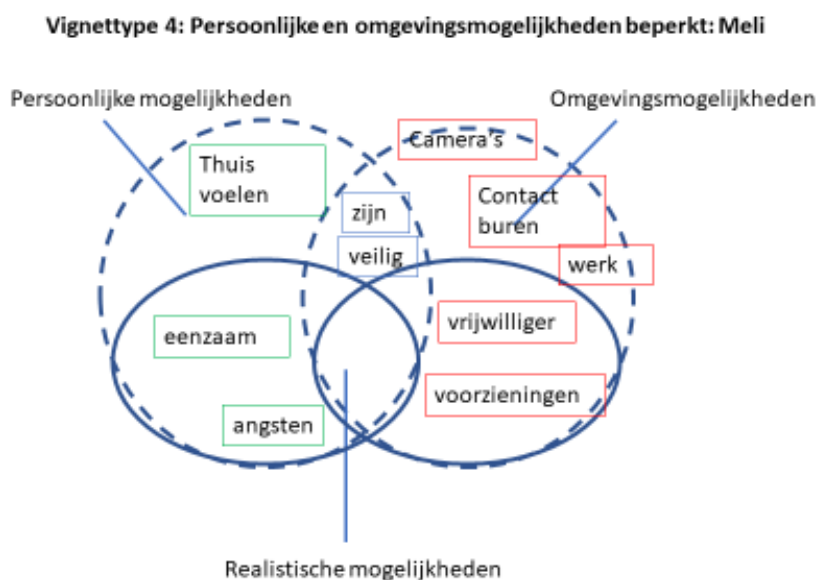
6.1 Persoon

Meli is een man van 39 en afkomstig uit Afghanistan. Ondanks dat Meli al 14 jaar in Nederland woont, beheerst hij de Nederlandse taal niet goed. Hij weet zijn weg inmiddels in Nederland wel te vinden. De eerste jaren was hij overweldigd maar nu is hij wel ‘geland’ zoals hij het zelf noemt. Hij kampt met angsten, die de afgelopen 2 jaar zijn toegenomen. Hierdoor heeft hij moeite om er zelf op uit te gaan en contact te maken met andere mensen. Ook voelt hij zich eenzaam. Zijn familie woont niet in Nederland.

6.2 Omgeving

Hij huurt een rijtjeswoning. De voorzieningen zoals winkels zijn goed. Ze zijn op loopafstand en de buurt is netjes, maar de mensen in de buurt zijn afstandelijk. Soms groeten ze wel maar niemand vraagt hoe het écht gaat. In Afghanistan was dat heel anders. Daar kijken buren naar elkaar om. Er is wel een vrijwilliger die Meli helpt met praktische dingen. Door een geweldsincident op het werk heeft Meli geen baan meer. Zijn werk betekende veel voor hem. Hij had op zijn werk mensen om zich heen en kon taal leren. De toegenomen angsten hebben een relatie met het geweldsincident.

6.3 Visuele weergave

6.4 Voorbeelden van (beperkte) realistische mogelijkheden

Me veilig voelen

Meli voelt zich onveilig wanneer hij iets buitenshuis onderneemt. Hij voelt zich vaak angstig en die angst is ook toegenomen de afgelopen jaren. Hij vindt het moeilijk om deel te nemen aan sociale activiteiten die hem misschien wel zouden kunnen helpen om zich minder eenzaam te voelen. Meli noemt dat controle (zoals door beveiligingscamera's en politiemensen op straat) hem een veiliger gevoel zou geven.

“Nou ze rijden hier toch regelmatig met scooters en dat mag helemaal niet. Maar er is ook helemaal geen Boa of politie op straat. Ze doen hier maar gewoon hoor. En ik besloot er 1 staande te houden. En hij werkte mij naar de grond toe. En in het begin dacht ik dat er niet veel aan de hand was. Maar na een paar weken kwamen we er dus achter dat een ruggenwervel is gebroken. De derde van onder. En zodoende zit ik dus nu in dat ding (scootmobiel).”

Zijn wie ik wil zijn

Meli voelt zich eenzaam. Hij kan niet de diepgang vinden in contacten met mensen in zijn omgeving die hij verwacht of wenst. Zijn familie is niet in de buurt. De collega's op zijn werk waren als familie voor hem. Met het wegvallen van werk is dus ook een deel van zijn identiteit weggevallen. Meli had verwacht dat zijn burens echt belangstelling voor hem zouden hebben net als in Afghanistan. Niemand lijkt hem echt te zien.

“Als er iets met je gebeurt kan niemand dat wat schelen. Je kan alleen blijven, niemand komt langs. Je kan tenminste toch even aankloppen, aanbellen, gaat het goed? Hoe gaat het? Als is het maar af en toe. Maar dat doen we niet.”

6.5 Mechanismen

Ondermijnende achterstand: de ervaring met geweld heeft een negatieve impact op meerdere capabilities. Hij heeft zijn werk verloren (werken), heeft meer last gekregen van angsten (gezondheid) en heeft via zijn werk minder sociale contacten (contact met anderen), die hem ook een identiteit gaven (zijn wie ik wil zijn). In de capability literatuur wordt dit ook wel *corrosive disadvantage* genoemd (Wolff & de-Shalit, 2007). Ondermijnende achterstanden werken als mechanisme tegenovergesteld ten opzichte van *fertile functionings*.

7 VIGNETTYPE 4: PAUL

7.1 Persoon

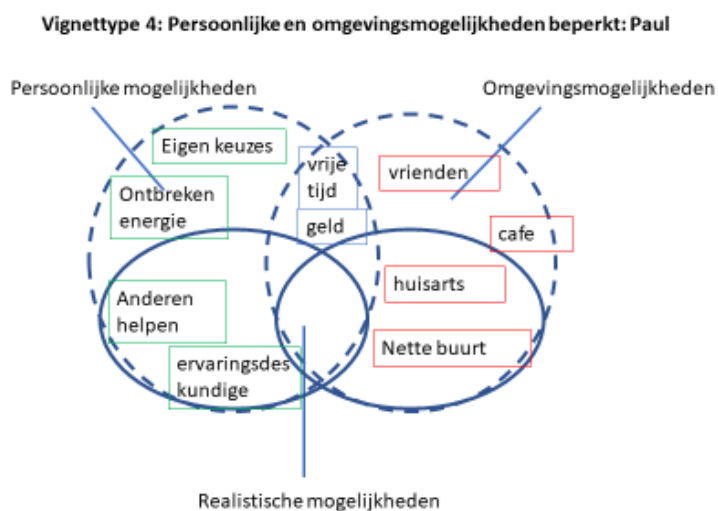
Paul is 42 jaar en woont sinds 10 jaar in een beschermde woonvorm van RIBW. Hij kampt met psychische klachten, heeft weinig geld en heeft de neiging om zijn huishouden te verwaarlozen. Paul heeft in zijn leven verschillende diagnoses gekregen, maar zelf beschrijft hij het eerder als het ontbreken van energie om het leven op orde te houden. Door de diagnoses heeft Paul het gevoel dat hij niet 'normaal' is en er 'niet bij hoort'. Paul wil een opleiding volgen tot ervaringsdeskundige om zijn eigen ervaringen in te zetten voor anderen.

7.2 Omgeving

Mensen in de omgeving van Paul nemen vaak keuzes over van Paul. Hij heeft het gevoel dat hij dan niet serieus genomen wordt. Hij maakt dit vaak met mee met hulpverleners. Ze praten óver hem in plaats van met hem. Een uitzondering is zijn huisarts. Die begrijpt hem goed en neemt altijd in overleg met hem een besluit.

De buurt is netjes, maar er is weinig te beleven. Alle leuke voorzieningen zijn in het dorp verderop. Er is een café, maar als hij daar komt heeft hij het gevoel dat hij er niet bij hoort. Zijn vrienden wonen ver weg en hij heeft geen geld om daarheen te reizen. Inmiddels is dat contact verwaterd. Paul wil toch graag in het dorp blijven wonen vanwege de band met zijn huisarts en hij woont prettig in de woonvorm.

7.3 Visuele weergave

8 MEERWAARDE VOOR DE PRAKTIJK

8.1 Reflectie op de uitkomsten; Spiegelsessie

De uitkomsten van beide sporen, het dashboard en de vignetten, zijn in november 2021 voorgelegd in een spiegelsessie aan verschillende stakeholders uit Heumen en Beuningen, zoals beleidsmakers, professionals en ervaringsdeskundigen die actief zijn in het sociaal domein. Het doel van deze spiegelsessie was het toetsen van de uitkomsten op praktische validiteit en op basis daarvan de dialoog aan te gaan over de huidige inzet en het beleid voor mensen in kwetsbare omstandigheden. Er is een getekend verslag gemaakt van deze bijeenkomst (tekenaar: Gerwin van der Ven):

8.2 Meerwaarde voor het sociaal domein

In de gemeenten Heumen en Beuningen is meer inzicht ontstaan in de situaties van mensen in kwetsbare omstandigheden, waarbij niet alleen gekeken is naar gegevens en verhalen over de personen zelf, maar ook naar de omstandigheden van de omgeving. De vignetten die hierboven beschreven zijn laten dat zien. Deze vignetten zijn bedoeld als inspiratie voor mensen die actief zijn in het sociaal domein, zoals beleidsmakers, sociaal werkers, ervaringsdeskundigen maar ook actieve wijkbewoners. De vignetten laten verschillende perspectieven zien en maken zo zichtbaar in welke situaties acties nodig zijn op persoonlijk vlak en in welke situaties acties nodig zijn in de omgeving. De vignetten zijn steunend bij het vormgeven van beleid, interventies of acties in het sociaal domein. Zo bleek tijdens de spiegelsessie dat zorgverleners zoals ambulante begeleiders de verschillende vignetten een goede weergave bieden van de mensen die wonen in de gemeente.

De Capability Cards en het POM model waren steunend in dit denken vanuit de persoon in interactie met de omgeving. Er is meer inzicht in de omstandigheden van mensen gekomen, zoals het belang van plekken die van betekenis zijn. In beide gemeenten kwamen we dergelijke plekken op het spoor, zoals de vlaaienwinkel in het verhaal van Rogier (Brummel & Smits, 2021). In de spiegelsessie is in een van de subgroepen ook gesproken over betekenisvolle plekken. Plekken worden vaak als een gegeven beschouwd, een toevallige achtergrond waartegen het leven zich afspeelt. Echter, de beschrijvingen die de respondenten geven in hun verhalen laten zien dat plekken een veel betekenisvollere rol spelen in hun dagelijks leven dan we wellicht verwachten. Dat kan komen doordat ze verbonden zijn aan prettige en onprettige herinneringen, omdat ze specifieke sociale interacties met andere mensen mogelijk maken, of omdat ze zones van ondersteuning of juist van weerstand vormen omdat ze respectievelijk vindplaatsen zijn van hulpbronnen of deze juist ontberen en het benutten hiervan mogelijk maken of bemoeilijken. En lang niet alle plekken zijn van betekenis of daadwerkelijk toegankelijk voor iedereen.

Op grond van de bevindingen concluderen we dat een benadering waarbij we integraal kijken naar de persoon *in interactie met* diens omgeving zeer waardevol is als uitgangspunt voor beleid en interventies in het sociaal domein. Vanuit beide deelnemende gemeenten bestaat de intentie om deze benadering door te ontwikkelen. In Heumen wordt deze manier van denken meegenomen in bestaande netwerken, zoals Samen leven in de wijk en de Wijk GGD. In Beuningen is inmiddels met behulp van provinciale middelen een vervolgproject gestart waarin professionals en ervaringsdeskundigen de mogelijkheden voor sociale inclusie gaan versterken in twee gebieden die als kwetsbaar uit het dashboard naar voren zijn gekomen. In deze publicatie staan de vignetten centraal, maar zowel de vignetten als het dashboard vormen een eerste stap die gezet is in het ontwarren van verwardheid en bieden een waardevol perspectief om meer grip te krijgen op de complexiteit van mechanismen zoals uitsluiting.

BRONNEN

- Brummel, A. (2017). *Sociale verbinding in de wijk. Mogelijkheden voor sociale inclusie van wijkbewoners met een lichte verstandelijke beperking of psychische aandoening*. Delft, Eburon.
- Brummel, A., & Smits, R. (2021). De betekenis van sociale infrastructuur. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 30(4), 13–19.
- Dortmans, K., Jansen, E., & Van Hal, L. (2021). *BuurtBaanBureau: Evaluatierapportage*. HAN University of Applied Sciences.
- Jansen, E., den Braber, C., & Tirions, M. (2018). Kwaliteit van leven en de grondslagen van de capabilitybenadering [Quality of life and the bases of the Capability Approach]. In M. Tirions, W. Blok, & C. den Braber (Eds.), *De capabilitybenadering in het sociaal domein: Een praktijkgerichte kennismaking* (Vol. 1–Book, Section, pp. 27–47). Bohn Stafleu Van Loghum.
- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Harvard University Press.
- Robeyns, I. (2017). *Wellbeing, freedom and social justice: The capability approach re-examined*. Open Book Publishers.
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom Oxford University Press: New Delhi* (Journal Article). *Journal Article*, Article Journal Article.
- Sen, A. (2001). *Development as freedom*. Oxford Paperbacks.
- Tirions, M., Den Braber, C., & Blok, W. (Eds.). (2018). *De capabilitybenadering in het sociaal domein: Een praktijkgerichte inleiding [The capability approach in social work]*. Bohn Stafleu Van Loghum.
- Wolff, J., & de-Shalit, A. (2007). *Disadvantage*. Oxford University Press.

BIJLAGE 1; OVERZICHT ONDERZOEK IN DE WAR OVER VERWARDHEID

PBLQ en PBLU & Partners

Snapshot: Proeftuin Beuningen-Heumen

In proeftuin Beuningen-Heumen ligt de nadruk vooral op het verzamelen van kwalitatieve data door in gesprek te gaan met de doelgroep. Het denken vanuit betekenisvolle plekken is centraal komen te staan in de werving van respondenten. Denk hierbij aan een vlaaienwinkel en winkelcentra.

1. Investeren in samenwerkingspartners
2. Opsstellen van een definitie van de doelgroep
3. Inregelen infrastructuur voor de dataverzameling (reform AVG)
4. Bijstellen welke monitoren gebruikt worden
5. Ophalen en analyseren van gegevens
6. Opsluiten van vragenlijst
7. Interpreteren van gegevens en vragenlijst
8. Delen uitkomsten met samenwerkingspartners
9. Actiespunten formuleren per gemeente
10. Terugkoppelen milieuvantiele uitkomsten naar regio

Onmisbare rollen en vaardigheden

Onderzoekers en studenten Ambtelijke van de gemeente, die daar ook op verschillende niveaus draagvlak kan creëren Data-analist Een vakkwerker die de wijk heel goed kent	Creativiteit Lief, durven experimenteren Sociale vaardigheden Leergierig Flexibiliteit

Onmisbare samenwerkingspartners

Lokale welzijns-organisaties Deze organisaties helpen om het sociale netwerk van de doelgroep te begrijpen en de doelgroep op informele wijze te benaderen. Ze hebben geholpen bij het vinden van betekenisvolle plekken van de doelgroep voor de werving van respondenten. Daarnaast kan de organisatie helpen bij het duiden van de data.	Dorpsverbinders Dorpsverbinders kennen de haart van de wijk en weten hoe het sociale netwerk van de doelgroep eruit ziet. Zij kunnen helpen bij het benaderen van de doelgroep en het vinden van betekenisvolle plekken. De dorpsverbinders zullen ook gevraagd worden te helpen bij het duiden van de data.	Pro Persona Pro Persona is een specialistische GGZ organisatie in Gelderland. Zij leveren data aan voor het kwantitatieve dashboard en hun vakkemmers zullen sparringpartner zijn bij het duiden van de kwalitatieve en kwantitatieve data.
POH GGZ De POH GGZ wordt uitgenodigd om te praten over de kwalitatieve en kwantitatieve data.	Ervaringsdeskundigen Ook ervaringsdeskundigen worden gevraagd mee te praten en denken over de duiding van de kwalitatieve en kwantitatieve data.	Lokale ondernemers Een vlaaienwinkel, jessalon en meditatie centrum bleken betekenisvolle plekken te zijn voor de doelgroep. De ondernemers van deze plekken hebben geholpen in de werving van respondenten en we hebben de interviews bij hen mogen houden.

Privacy in de proeftuin

Bij het schrijven van het plan is al erg rekening gehouden met privacy. Mede vanwege de privacy uitdagingen is gekozen voor een kwalitatief georiënteerde proeftuin.

De dashboard bestond al in Heumen. Een dashboard ontwikkelen voor Beuningen slootte daardoor niet op privacy uitdagingen.

Belangrijkste tips en tops

Draagvlak creëren is een uitdaging zeker bij een gemeente waar veel verschillende projecten lopen.

Door te kiezen voor een kleine projectgroep heb je minder flexibiliteit als je tegen mogelijkheden aanloopt. Maar dit zorgt er wel voor dat we onderling snel kunnen schakelen.

Houd altijd het doel, het waarom' voor ogen. Sla af hier af en toe even bij stil.

Corona heeft in deze proeftuin voor extra uitdagingen gezorgd.

Neem de tijd voor de proeftuin. Maak een realistische tijdsplanning waarin je ook rekening houdt met eventuele tegenvallers.

Denk voordat je de interviews gaat doen ook goed na over hoe het interview een manier kan zijn om de respondent direct te helpen. Manieren hoe je dat zou kunnen doen, kan je bedenken tijdens een kick-off met verschillende partijen die op een manier betrokken zijn bij de doelgroep.

Succesfactoren

- Betrokkenheid & motivatie van en het projectteam
- Werken vanuit de capability approach
- Kennis in het projectteam is divers, waardoor je elkaar kan inspireren
- Goed netwerk in de wijk

OPEN UP
NEW HAN_ UNIVERSITY
OF APPLIED SCIENCES
HORIZONS.